

10 HÀNH ĐỘNG CẤP BÁCH NGĂN CHẶN SỰ TUYỆT CHỦNG CỦA CÁC LOÀI ĐỘNG VẬT HOANG DÃ

Kể từ năm 2016, mỗi năm ENV đều đánh giá và xác định những vấn đề cấp bách cần tập trung xử lý để ngăn chặn hiệu quả tình trạng buôn bán trái phép động vật hoang dã (ĐVHD) tại Việt Nam. Ngày 23/7/2020, Thủ tướng Chính phủ đã ban hành Chỉ thị 29/CT-TTg về các giải pháp cấp bách quản lý ĐVHD nhằm khuyến khích các cơ quan chức năng có liên quan tích cực ngăn chặn tình trạng buôn bán trái phép ĐVHD để giảm thiểu rủi ro dịch bệnh từ ĐVHD. Trong bối cảnh này, ENV xác định 10 vấn đề trọng tâm Việt Nam cần thực hiện để ngăn chặn sự tuyệt chủng của các loài ĐVHD bao gồm:

1

NGHIÊM TRỊ ĐỐI TƯỢNG CẦM ĐẦU CÁC ĐƯỜNG DÂY BUÔN BÁN ĐVHD TRÁI PHÉP

Những năm gần đây, nỗ lực xử lý các đối tượng cầm đầu đường dây buôn bán ĐVHD trái phép quy mô lớn đã có nhiều chuyển biến tích cực, tiêu biểu như sau:

- Tháng 3/2019 Nguyễn Mậu Chiến – kẻ cầm đầu một đường dây buôn bán trái phép ĐVHD xuyên quốc gia đã bị kết án 16 tháng tù giam. Đối tượng đã bị bắt giữ vào tháng 4/2017 cùng với nhiều tang vật bao gồm sừng tê giác, ngà voi, hổ và một số ĐVHD nguy cấp, quý, hiếm khác. Mặc dù bản án chưa thực sự phản ánh đúng tính chất nghiêm trọng của tội phạm cũng như vai trò cầm đầu của đối tượng nhưng việc Nguyễn Mậu Chiến bị bắt giữ, truy tố và nhận bản án tù giam đã đánh dấu thành công bước đầu của Việt Nam trong nỗ lực xử lý các đối tượng cầm đầu những đường dây buôn bán ĐVHD xuyên quốc gia.
- Năm 2018, Hoàng Tuấn Hải – một trong hai kẻ cầm đầu mạng lưới buôn bán rùa biển lớn nhất Việt Nam cũng đã bị kết án 4 năm 6 tháng tù giam sau khi tang vật hơn 10 tấn rùa biển bị thu giữ tại các nhà kho do Hải và em trai điều hành vào cuối năm 2014.
- Tháng 1/2020, Nguyễn Hữu Huệ - đối tượng cầm đầu đường dây buôn bán hổ lớn, có cổ phần trong một trang trại nuôi hổ bất hợp pháp tại Lào đã bị kết án 6 năm tù giam. Trước đó, đối tượng đã bị các cơ quan chức năng bắt giữ khi đang buôn bán trái phép bầy cá thể hổ con đông lạnh vào tháng 7/2019.
- Tháng 7/2020, Nguyễn Văn Nam – kẻ cầm đầu một mạng lưới buôn bán ngà voi và sừng tê giác lớn đã bị kết án 11 năm tù giam do được xác định là kẻ chủ mưu trong vụ án vận chuyển, buôn bán trái phép hơn 200 kg ngà voi.

Việc bắt giữ và xử lý nghiêm những kẻ cầm đầu các đường dây buôn bán ĐVHD nêu trên đã góp phần triệt tiêu các đường dây buôn bán ĐVHD do những kẻ này cầm đầu, từ đó nâng cao hiệu quả đấu tranh với loại hình tội phạm về ĐVHD.

Mặc dù các cơ quan chức năng đã đạt được một số thành công nhất định, nhiều mạng lưới chuyên buôn bán, vận chuyển trái phép ngà voi, sừng tê giác, vây tê tê, hổ và các ĐVHD khác vẫn tồn tại ở Việt Nam. Các hoạt động buôn bán hổ ngang nhiên diễn ra tại một số điểm nóng trên địa bàn tỉnh Nghệ An hay Hà Tĩnh nhưng chính quyền địa phương dường như chưa có biện pháp xử lý triệt để và hiệu quả.

Hành động: Cơ quan thực thi pháp luật cần ưu tiên triệt phá các đường dây tội phạm buôn bán ĐVHD lớn bằng cách nỗ lực điều tra, truy tố và xử lý nghiêm những kẻ cầm đầu các đường dây này. Việc thu giữ số lượng lớn ĐVHD là thành công bước đầu. Tuy nhiên, chỉ bắt giữ thôi thì chưa đủ để có thể tác động thực sự đến toàn bộ hoạt động buôn bán ĐVHD bất hợp pháp. Chỉ khi các mạng lưới tội phạm và những kẻ cầm đầu bị bắt giữ, truy tố và chịu án phạt tù giam thì các đường dây tội phạm này mới có thể bị triệt tiêu và từ đó tạo nên những thay đổi thực sự trong cuộc chiến ngăn chặn tội phạm về ĐVHD!

2

XÓA BỎ NẠN THAM NHŨNG

Tham nhũng là một vấn đề rất nhạy cảm và là rào cản lớn trong nỗ lực ngăn chặn tội phạm ĐVHD, đặc biệt trong các vụ án liên quan tới các loài có giá trị cao trên thị trường như sừng tê giác hay ngà voi.

Hành vi tham nhũng có thể xảy ra trong quá trình cấp phép, cho thành lập các cơ sở gây nuôi thương mại ĐVHD để làm “vỏ bọc” hợp pháp cho các hoạt động nhập lậu ĐVHD từ tự nhiên. Tham nhũng cũng thể hiện qua việc “lót tay” để được thông quan tại các cửa khẩu hay tha bổng đối tượng phạm tội đáng ra phải bị bắt giữ và xử lý nghiêm. Thậm chí, sau khi bị bắt giữ, một số đối tượng còn dùng tiền để được giảm án hoặc được hưởng án treo.

Hành động: Các cơ quan thực thi pháp luật, đặc biệt là các cơ quan chức năng tại khu vực cửa khẩu phải sẵn sàng từ chối những cảm dỗ vật chất để không tiếp tay cho các đối tượng phạm tội thông quan hàng hóa bất hợp pháp. Mọi hành động của mỗi cán bộ, chiến sĩ đều phải lấy lợi ích quốc gia làm đầu, đảm bảo hiệu quả thực thi pháp luật và sẵn sàng tố cáo hoạt động tham nhũng.

Chúng ta cũng cần phải nâng cao tính minh bạch và tinh thần trách nhiệm trong quá trình tố tụng để giảm thiểu tình trạng tham nhũng và đảm bảo sự nghiêm minh của pháp luật.

3

NÂNG CAO HIỆU QUẢ RĂN ĐE, PHÒNG NGỪA TỘI PHẠM VỀ ĐVHD

Xử lý nghiêm các đối tượng phạm tội để nâng cao hiệu quả răn đe là một phần quan trọng trong chiến lược giảm thiểu và loại bỏ tội phạm. Nói cách khác, khi pháp luật được thực thi nghiêm túc, các rủi ro của hoạt động buôn bán ĐVHD trái phép sẽ tăng lên, từ đó, làm giảm “sức hút” của lợi ích bất chính thu được từ các hoạt động phạm pháp, và ngăn chặn hiệu quả các đối tượng đang dự định thực hiện hoạt động tội phạm.

Việt Nam đã có những bước tiến đáng kể trong nỗ lực hoàn thiện pháp luật về bảo vệ ĐVHD, đặc biệt kể từ khi Bộ luật Hình sự 2015 (sửa đổi, bổ sung 2017) có hiệu lực từ đầu năm 2018. Bộ luật Hình sự mới đã loại bỏ nhiều lỗi hỏng pháp lý, tăng mức hình phạt đối với các vi phạm nghiêm trọng và trở thành cơ sở pháp lý quan trọng góp phần ngăn chặn hiệu quả tội phạm về ĐVHD.

Thông qua việc áp dụng nhất quán và triệt để Bộ luật Hình sự cùng với quyết tâm loại bỏ tội phạm về ĐVHD, các cơ quan thực thi pháp luật và cơ quan tiến hành tố tụng có thể tiếp tục chung tay xử lý nghiêm tội phạm về ĐVHD, cho thấy những rủi ro pháp lý liên quan đến hoạt động tội phạm về ĐVHD, từ đó ngăn ngừa và loại bỏ tội phạm này ra khỏi xã hội.

Hành động: Các kiểm sát viên và thẩm phán trên cả nước kiên quyết thực hiện 3 KHÔNG: không khoan nhượng, không thông cảm và không tư lợi trong các vụ án về ĐVHD.

Cơ quan thực thi pháp luật cũng cần áp dụng hiệu quả Bộ luật Hình sự để có thể tạo nên những chuyển biến tích cực trong cuộc chiến ngăn chặn tình trạng buôn bán ĐVHD trái phép.

Ngăn chặn tội phạm thông qua việc bắt giữ, truy tố, kết án thích đáng những kẻ buôn bán ĐVHD trái phép là những bước quan trọng trong TẤT CẢ các vụ án nghiêm trọng liên quan đến loài ĐVHD có mức độ nguy cấp cao và đặc biệt trong xử lý những kẻ cầm đầu các đường dây tội phạm về ĐVHD quy mô lớn.

4

NÂNG CAO HIỂU BIẾT VỀ MỐI LIÊN HỆ GIỮA ĐVHD VÀ NHỮNG DỊCH BỆNH GẦN ĐÂY ĐỂ GIẢM THIỂU TÌNH TRẠNG BUÔN BÁN, TIÊU THỤ ĐVHD TRÁI PHÉP

Theo Tổ chức Y tế Thế giới (WHO), khoảng 70% các bệnh truyền nhiễm trong 50 năm qua có nguồn gốc từ động vật. Thói quen tiêu thụ và tiếp xúc trực tiếp với ĐVHD đã tạo điều kiện thuận lợi cho nhiều loại dịch bệnh lây lan sang người như HIV/AIDS, cúm gia cầm, SARS, Ebola, MERS, và giờ nhiều khả năng là Covid-19.

Trong khi Chính phủ Việt Nam đã có những phản ứng kịp thời và hiệu quả trong việc kiểm soát dịch bệnh Covid-19, chúng ta vẫn đang phải đối diện với những thiệt hại nặng nề trên mọi mặt của đời sống xã hội. Covid-19 sẽ không phải là dịch bệnh cuối cùng có nguồn gốc từ ĐVHD nếu chúng ta không thay đổi thái độ và hành vi ứng xử với thiên nhiên và các loài ĐVHD.

Việc giảm thiểu nhu cầu tiêu thụ ĐVHD là vô cùng cần thiết để bảo vệ sức khỏe cộng đồng cũng như bảo vệ đa dạng sinh học, môi trường của đất nước và toàn cầu.

Hành động: Cần giúp cho người dân hiểu rõ mối liên hệ giữa buôn bán ĐVHD và nguy cơ dịch bệnh để giúp phòng ngừa các dịch bệnh nguy hiểm trong tương lai.

Việc nâng cao nhận thức cộng đồng không chỉ là trách nhiệm của các tổ chức phi chính phủ. Các nhà hoạch định chính sách, cơ quan chức năng, chính quyền địa phương và những cơ quan khác ở cả trung ương và địa phương cần nỗ lực nhiều hơn nữa để nâng cao nhận thức cộng đồng và giảm thiểu nhu cầu tiêu thụ ĐVHD.

5

NGHIÊM CẤM MỌI HÌNH THỨC KINH DOANH ĐVHD NGUY CẤP, QUÝ, HIẾM

Mọi hình thức buôn bán các loài ĐVHD nguy cấp, quý, hiếm như tê tê, hổ hay sản phẩm, bộ phận của ĐVHD như sừng tê giác, ngà voi bất kể nguồn gốc đều phải bị nghiêm cấm.

Trái với một số quan điểm ủng hộ việc gây nuôi và buôn bán các loài ĐVHD có nguy cơ tuyệt chủng, ENV cho rằng hoạt động này không phải là một giải pháp bền vững để bảo vệ các loài nguy cấp, quý, hiếm hay thúc đẩy công tác bảo tồn các loài này.

Cho phép kinh doanh các loài nguy cấp, quý, hiếm sẽ dẫn đến việc không thể phân biệt được các sản phẩm hợp pháp và bất hợp pháp, tạo điều kiện cho tình trạng “hợp pháp hóa” ĐVHD có nguồn gốc bất hợp pháp tiếp tục diễn ra tại các cơ sở đăng ký gây nuôi ĐVHD, gây ảnh hưởng đến các nỗ lực thực thi pháp luật, làm gia tăng nhu cầu tiêu thụ khi các sản phẩm này sẵn có trên thị trường, và từ đó tác động tiêu cực đến quần thể loài trong tự nhiên.

Hành động: Các cơ quan quản lý Nhà nước cần quy định rõ ràng việc nghiêm cấm gây nuôi và buôn bán các loài ĐVHD nguy cấp, quý, hiếm như hổ, gấu, tê tê và truyền tải thông điệp này đến các bên liên quan. Việc gây nuôi sinh sản các loài có nguy cơ tuyệt chủng chỉ nên được thực hiện theo các chương trình nhân giống bảo tồn đã được kiểm soát chặt chẽ.

6

TĂNG CƯỜNG QUẢN LÝ CÁC CƠ SỞ BẢO TỒN VÀ CÁC CƠ SỞ NUÔI ĐVHD NGUY CẤP, QUÝ, HIẾM PHI THƯƠNG MẠI

Ngày càng nhiều cơ sở nuôi ĐVHD vì các mục đích khác nhau được thành lập tại Việt Nam, chủ yếu dưới các hình thức như cơ sở bảo tồn hoặc vườn thú. Các cơ sở này vẫn đang tiếp tục phát triển mặc dù pháp luật chưa có những quy định cụ thể và đầy đủ để quản lý mục đích hay hoạt động của các cơ sở này.

Hiện nay, các quy định lỏng lẻo và kẽ hở pháp lý trong chế độ quản lý các cơ sở bảo tồn và cơ sở phi thương mại khác đang tạo điều kiện cho một số đối tượng lợi dụng để buôn bán trái phép ĐVHD, thông qua vỏ bọc hợp pháp là một cơ sở đã đăng ký. Nhiều cơ sở bảo tồn hoặc cơ sở phi thương mại hầu như không đem lại lợi ích cho công tác bảo tồn. Thậm chí, trong một số trường hợp, sự tồn tại của một số cơ sở còn là mối đe dọa nghiêm trọng đối với công tác bảo tồn ĐVHD.

Hành động: Phân biệt rạch ròi giữa mô hình cơ sở bảo tồn đa dạng sinh học và các cơ sở phi thương mại khác. Trong đó, cần xây dựng các điều kiện cụ thể cho việc thành lập cũng như thiết lập công cụ quản lý để giám sát hiệu quả hoạt động của các cơ sở này. Ngoài ra, nên quy định các hình phạt nghiêm khắc đối với những hành vi vi phạm trong hoạt động của cơ sở, từ xử phạt hành chính đối với những vi phạm không nghiêm trọng, đến truy cứu trách nhiệm hình sự, tịch thu ĐVHD, tước giấy phép hoạt động trong những trường hợp vi phạm nghiêm trọng. Điều này đảm bảo cơ sở bảo tồn và cơ sở phi thương mại không thực hiện các hoạt động bất hợp pháp và các cơ sở này thực sự đóng góp cho công tác bảo tồn theo những cách thức và mức độ khác nhau.

7

CHẤM DỨT HOÀN TOÀN TÌNH TRẠNG NUÔI NHỐT GẤU TẠI VIỆT NAM

Việt Nam đang tiến gần hơn đến mục tiêu chấm dứt hoàn toàn tình trạng nuôi nhốt gấu khi ngày càng có nhiều chủ nuôi tự nguyện chuyển giao gấu cho Nhà nước và nhiều tỉnh thành cũng lần lượt trở thành địa phương không còn gấu nuôi nhốt. Số lượng các địa phương không có gấu nuôi nhốt đã lên đến con số 36 tỉnh thành và chỉ còn khoảng 400 cá thể gấu tại các cơ sở tư nhân.

Tuy nhiên, vẫn còn một số trở ngại lớn trong quá trình tiến tới mục tiêu cuối cùng tại một số tỉnh, thành phố có số lượng gấu nuôi nhốt lớn như Hà Nội, TP. Hồ Chí Minh. Đặc biệt chỉ tính riêng huyện Phúc Thọ (Hà Nội), số gấu nuôi nhốt tại đây đã gần 160 cá thể - khoảng 39% tổng số gấu nuôi nhốt ở Việt Nam. Khu vực này tiếp tục là một điểm nóng kinh doanh mật gấu bất hợp pháp.

Hành động: Ủy ban nhân dân và cơ quan chức năng có liên quan tại Thành Phố Hà Nội nói chung và huyện Phúc Thọ nói riêng cần tập trung nguồn lực để chấm dứt nuôi gấu, từ đó xóa bỏ hình ảnh không tốt này ngay tại thủ đô. Thành phố Hồ Chí Minh, Đồng Nai, Nghệ An và Bình Dương là các địa phương có số lượng lớn gấu bị nuôi nhốt lớn cũng cần sớm có giải pháp chấm dứt tình trạng nuôi nhốt gấu trên địa bàn.

8

KIỂM SOÁT CHẶT CHẼ HOẠT ĐỘNG CỦA CÁC TRANG TRẠI NUÔI ĐVHD VÀ MỤC ĐÍCH THƯƠNG MẠI

Việc nhập lậu ĐVHD có nguồn gốc từ tự nhiên thông qua các cơ sở gây nuôi thương mại ĐVHD hợp pháp là một mối đe dọa nghiêm trọng đối với đa dạng sinh học của quốc gia và khu vực. Có nhiều bằng chứng cho thấy hầu hết các trang trại nuôi ĐVHD vì mục đích thương mại đều bổ sung nguồn giống ĐVHD từ tự nhiên hoặc thậm chí sử dụng cơ sở nuôi như một vỏ bọc hợp pháp để buôn bán ĐVHD bị khai thác trái phép từ tự nhiên.

Hành động: Cần xây dựng các quy định rõ ràng để quản lý hiệu quả các cơ sở nuôi ĐVHD vì mục đích thương mại. Đây sẽ là căn cứ để giải quyết những vấn đề lớn đang tồn tại trong công tác quản lý các cơ sở hiện nay như tình trạng nhập lậu ĐVHD có nguồn gốc bất hợp pháp, hay việc thiếu sự giám sát hiệu quả của các cơ quan thực thi pháp luật và thiếu các biện pháp xử lý chủ cơ sở vi phạm. Bên cạnh đó, cần có hướng dẫn và cơ sở khoa học rõ ràng về các loài có khả năng gây nuôi vì mục đích thương mại để đảm bảo việc gây nuôi những loài này không tác động tiêu cực đến sự tồn tại của các quần thể loài trong tự nhiên.

Những hành vi vi phạm cần phải bị xử lý theo quy định của pháp luật, đặc biệt phải nghiêm trị để làm gương hành vi vi phạm của các cán bộ thoái hóa có liên quan.

9

TĂNG CƯỜNG TRÁCH NHIỆM CỦA CHÍNH QUYỀN ĐỊA PHƯƠNG TRONG XỬ LÝ VI PHẠM VỀ ĐVHD, ĐẶC BIỆT LÀ VI PHẠM DO NGƯỜI DÂN THÔNG BÁO

Nếu chính quyền địa phương có trách nhiệm đảm bảo các cơ sở kinh doanh và người dân trên địa bàn tuân thủ pháp luật về bảo vệ ĐVHD, thì người dân lại đóng vai trò là “tai”, “mắt” của các cơ quan chức năng trong việc phát hiện và thông báo vi phạm. Phản hồi của các cơ quan chức năng với thông báo vi phạm từ người dân là yếu tố vô cùng quan trọng để tạo nên mối quan hệ hiệu quả giữa hai bên: người dân - bên thông báo vi phạm và cơ quan chức năng - đơn vị giải quyết vi phạm

Một nghiên cứu của ENV cho thấy tỷ lệ phản hồi trung bình của các cơ quan chức năng trên cả nước đối với các vi phạm được người dân thông báo là 84% - một tỷ lệ tương đối cao. Tuy nhiên, tỷ lệ xử lý thành công đối với các vi phạm liên quan đến động vật sống do người dân thông báo chỉ là 35%.

Hành động: Chính quyền địa phương cần phải có trách nhiệm đảm bảo các cơ sở kinh doanh và người dân trên địa bàn tuân thủ pháp luật, cũng như đảm bảo các cơ quan chức năng phản ứng nhanh chóng và hiệu quả đối với vi phạm về ĐVHD được người dân thông báo, từ đó xây dựng và củng cố niềm tin của nhân dân trong việc giải quyết các vấn đề xã hội.

10

TĂNG CƯỜNG ĐẤU TRANH VỚI LOẠI HÌNH TỘI PHẠM TRÊN INTERNET

Tội phạm về ĐVHD trên internet đang ngày càng phát triển. Ngày nay, chúng ta có thể dễ dàng tìm thấy ngà voi, các sản phẩm từ hổ và các loài ĐVHD có giá trị cao khác quảng cáo trên internet và các mạng xã hội. Trào lưu nuôi ĐVHD làm thú cưng đang khiến các hoạt động buôn bán trực tuyến ĐVHD (cả loài bản địa và loài ngoại lai) bùng nổ. Giao dịch qua internet ít rủi ro hơn vì các cơ quan chức năng thường gặp nhiều khó khăn trong việc xác định đối tượng vi phạm.

Hiện nay, đơn vị quản trị của nhiều mạng xã hội và các trang mua sắm trực tuyến như Facebook, Google, Zalo và Shopee, đã tham gia tích cực vào nỗ lực giảm thiểu tội phạm ĐVHD trên internet.

Các cơ quan chức năng cũng dần có kinh nghiệm hơn trong việc xử lý tội phạm về ĐVHD trên internet khi số lượng vi phạm trực tuyến được phát hiện hoặc thông báo ngày càng lớn. Tuy nhiên, cần có các giải pháp hữu hiệu hơn để có thể ngăn chặn nạn buôn bán ĐVHD bất hợp pháp qua internet.

Hành động: Cần áp dụng các quy định hiện hành để xử lý và ngăn chặn hoạt động buôn bán ĐVHD bất hợp pháp trên Internet, đặc biệt cần xử lý nghiêm hành vi quảng cáo trái phép các loài ĐVHD nguy cấp, quý, hiếm.

Tích cực điều tra và truy lùng những đầu nậu chuyên cung cấp ĐVHD, sản phẩm của các loài nguy cấp, quý, hiếm trên internet cũng như bắt giữ, truy tố, xét xử những đối tượng này để răn đe, phòng ngừa các đối tượng khác tiếp tục thực hiện hành vi vi phạm.

Bên cạnh việc ghi nhận những nỗ lực tích cực của Facebook, Google, Zalo và Shopee trong quá trình ngăn chặn tội phạm về ĐVHD thì cũng cần có các biện pháp tác động và khuyến khích những đơn vị khác tham gia có hiệu quả hơn để xử lý các vi phạm về ĐVHD xảy ra trên các nền tảng, công cụ của doanh nghiệp này.

